

*Владимир Јовановић**
*Ангелина Ивановић***

ТЕОРИЈА ПРАВДЕ ЏОНА РОЛСА И (НЕ)ПОСТОЈАЊЕ ЕЛЕМЕНАТА ОВОГ ПРИСТУПА У ОБЛИКОВАЊУ СИСТЕМА СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ У ДЕЛУ МАТЕРИЈАЛНЕ ПОДРШКЕ ГРАЂАНИМА И ГРАЂАНКАМА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Сажетак

Аутори у тексту полазе од анализе једног од најзначајнијих дела Џона Ролса „Теорије правде“, као основе за идентификацију елемената од значаја за систем социјалне заштите Републике Србије, односно оног његовог дела који се односи на материјалне престације корисницима. „Теорија правде“ је имала дубоке импликације на обликовање многих система и његових делова, а нарочито политичких теорија и политичких наука. Ипак, имплицитне и/или експлицитне ефекте и утицаје остварила је и у обликовању оних делова јавних политика које до сада нису анализирани са тог полазног становишта, укључујући и систем социјалне заштите, односно поједине делове овог система. Стога, предмет рада представља анализа приступа и ефеката теорије правде, коју уобличава Џон Ролс у контексту социјалне заштите Републике Србије, односно оног дела система који се односи на материјалну подршку. Имајући у виду предмет овог рада, изведен је и циљ. А он се може одредити као анализа и идентификација (не)постојања елемената теорије правде, онакве какве је перципира приступ Џона Ролса, у делу материјалне подршке грађанима, кроз систем социјалне заштите.

Кључне речи: Џон Ролс, правда, теорија, систем социјалне заштите, материјална подршка.

* vladimir.jovanovicfpn@gmail.com

** angelinaivanovic24@gmail.com

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Џон Ролс спада у ред теоретичара чији су текстови и филозофија обликовали у многоме различите приступе изучавању друштвених наука, имали утицај на обликовање схватања човека и друштвених група о развоју система и начинима подршке грађанима/грађанкама који би требали да постоје, али и имали (ин)директне импликације на обликовање нормативних аката, те самим тим и прилагођене праксе различитих области од значаја за живот људи.

Иако је Ролс написао већи број радова различите врсте, став је многих (готово свих) теоретичара да је ипак „Теорија правде“ најзначајније његово дело. Најзначајније је вишестурко тумачећи. Јер је имала директан утицај на политичку филозофију, као темељни стуб у проматрању друштвено – политичких контемплација. Али не само то, елементе његовог приступа исказаног у наведеном делу можемо пронаћи и кроз анализу различитих нормативних аката многих држава света. И оно што је, такође, важно напоменути, јесте да овај његов филозофски приступ има значајан број следбеника на појединачном нивоу, јер га сматрају друштвено праведним. Дакле, при проматрању лика и дела Џона Ролса, треба имати на уму да је домет његовог филозофског приступа итекако велики, било да је он имплицитан или експлицитан, те да има утицај широког дијапазона – од филозофије, теорије, преко нормативе, па све до нивоа размишљања и ставова појединаца, група и заједница.

Имајући у виду претходно наведено *полазна хипотеза* у овом раду јесте да елементи приступа који је Џон Ролс уобличио кроз своје дело Теорија правде имају своје више или мање изражене обресе у директном обликовању друштвених токова и квалитета живота грађана. А то се препознаје кроз различите нормативне акте путем којих се обликује систем који одлучујуће утиче на друштвену праксу, те самим тим на квалитет живота појединца и његове саставне, суштинске компоненте, као што су слобода, могућности, праведност, правичност, једнакост и др.

У раду се приступ заснива на аспекту система социјалне заштите, и то оном делу који се односи на материјалну подршку. Материјална подршка је дефинисана и нормативно уобличена Законом о социјалној заштити, превасходно, али и кроз делове Правилника о организацији, нормативима и стандардима рада Центара за социјални рад.

На овом месту је битно указати и на разлог због ког је изабрана материјална подршка да се анализира у контексту ролсове

теорије правде. То се превасходно чини из разлога јер у значајном делу свог дела Ролс се бави системом редистрибуције, прерасподеле, елементима неопходних за постојање правичног друштва, а нарочито са аспекта (не)једнакости, што је нарочито значајно за вулнерабилне групе грађана. Док, са друге стране, систем социјалне заштите кроз материјалну подршку грађанима управо настоји да постигне неке сличне циљева, притом третирајући примарно управо ове групе угрежених (вулнерабилних) грађана.

Имајући у виду наведено *предмет рада* ће представљати анализа приступа теорији правде Џона Ролса и то кроз контекст социјалне заштите, односно онај његов део који се односи на материјалну подршку.

Следствено, циљ рада је идентификација (не)постојања елемената теорије правде, онакве каквој јој приступа Џон Ролс, у делу материјалне подршке грађанима, кроз систем социјалне заштите.

РОЛСОВА СХВАТАЊА ТЕОРИЈЕ ПРАВДЕ

На овом месту представљена је Ролсова теорија правде, али у контексту оних делова његовог приступа који су од значаја за тему рада. С тим у вези Ролсов приступ је представљен тако да је конциран у овом поглављу кроз својеврсне варијабле формулисане као области представљања, како би се могло доћи до закључака о (не)постојању елемената његовог приступа у материјалној подршци у систему социјалне заштите. Дакле, ове варијабле (области) су они идентификовани елементи Ролсовог приступа, који би требали, или боље рећи могли имати своје упориште у наведеном делу система социјалне заштите.

ПРОЦЕС НАСТАНКА УРЕЂЕНОГ СТАЊА

Првобитни, правичан друштвени уговор може настати на бази *вела незнања*. А суштина вела незнања јесте друштвена ситуација која подразумева постојање моралне једнакости. Да би начела правде могла постојати, она морају бити формулисана под велом незнања. А то значи да је могу формулисати само они чланови друштвене заједнице који немају свест о материјалном, о класама и класним положајима, о природно датим индивидуалним разликама.

С тим у вези Ролс наводи да би се на адекватан начин доносио општи споразум о уређеном стању „мора се установити да је, према

датим околностима у којима се налазе стране у спору, њиховог знања, веровања и интереса, споразум о овим принципима најбољи начин за сваког појединца да обезбеди своје циљеве с гледишта расположивих алтернатива“ (Ролс, 1998:119).

Тако се доноси онакав друштвени уговор који ће бити праведан за све, јер ће распоредити друштвена добра на тај начин да омогућују свима да задовоље своје основне потребе. А то ће учинити јер ни они не знају које ће место у друштву касније заузети. Рационалан избор би у овом случају подразумевао да се донесе одлука која нам обезбеђује задовољење потребе чак иако, хипотетички, заузмемо најнижи статус/положај наког закључења друштвеног уговора.

ЈЕДНАКЕ МОГУЋНОСТИ

Једнаке могућности подразумевају исти почетни положај. Јер, сви су рођени једнаки. Разлике морају постојати и оне су оправдане. Али те разлике морају почивати на непосредном ангажману, труду одређених особа. Разлике које се заснивају на природним капацитетима (интелигенција, вештина, способност учења) не оправдавају разлике међу људима.

Дакле, Ролсово становиште је да разлике јесу оправдане само у случају кад се ради о лењости, незаинтересованости, немотивисаности појединаца да своје природно дате карактеристике максимизују. И тада те разлике и треба да су присутне. У супротним ситуацијама, разлике су неоправдане. Уосталом, он наводи да „незаслужене неједнакости треба одстранити; како су неједнакости у погледу рођења и природне обдаредности незаслужене, те неједнакости треба поравнати“ (Ролс, 1998:103). Ролс сматра да се сви људи рађају једнаки, без обзира на расу, пол, етницитет, порекло (аристократија, сеоско становништво и сл.) или било коју другу друштвено условљену разлику.

СЛОБОДА

Ролс наглашава да би „свака особа требало да има једнако право на најширу схему једнаких основних слобода, која је спојива са сличном схемом слобода за друге“ (Ролс, 1998:70). У наставку наводи да „друштвене и економске неједнакости треба да буду уређене тако да је истоветно: разумно очекивати да буду свакоме од користи и да су повезане са положајима и службама који су отворени за све“ (Ролс, 1998:70).

То значи да, без обзира на прописе, мере, законодавне одредбе сви појединци морају имати гарантоване слободе у врло сличном обиму и карактеру. Треба нагласити и схватање слободе има сличности виђењу Џона Стјуарта Мила, а оно подразумева да и Ролс такође сматра да слобода појединца може сезати до оне тачке до које он не угрожава слободу другог (Мил, 1998).

ДРУШТВЕНИ РАЗВОЈ

Ролс сматра да су разлике у друштву оправдане, само у случају да су од највеће користи оним становницима који се налазе у позицији највеће угрожености.

„Сва примарна друштвена добра – слобода и могућност, приход и богатство и основе уважавања сопствене личности морају се поделити поједнако, осим уколико је неједнака расподела било које, или свих ових вредности, од користи онима који се налазе у најнеповољнијем положају“ (Ролс, 1971:247). То практично значи да би корист од друштвеног развоја требали имати сви, али у различитој мери. Посматрано кроз призму друштвених класа, уколико би оне постојале, корист од развоја друштва би била поприлично универзална категорија.

На нивоу практичног примера то би значило да би они појединци са природно вишим капацитетима за развој различитих производа и идеја који олакшавају свакодневни живот кроз свој непосредни ангажман обезбеђивали „бољи“ живот за све. На врло конкретном ниову примера то би значило да особа А има способност да осмисли и направи технолошко средство, уз помоћ својих природно датих капацитета које је уз рад унапредила, као што је веш машину, машину за прање суђа, пеглу, аутомобил и др. А то достигнуће би у друштву заснованом на правди као правичности било доступно свим становницима. Јер, како Ролс наводи „нико није заслужио своје веће природне способности... ове разлике би требало елиминисати“ (Ролс, 1971:102).

СИСТЕМ ПРЕРАСПОДЕЛЕ ДОБАРА

Прерасподелу добара треба посматрати у контексту Ролсове „једнакости могућности“. Ово начело у основи треба да осигура да судбина буде одређена изборима, а не могућностима. Схватање прерасподеле добара почива на примарним добрима, али не и на прерасподели благостања. Јер, примарна добра су

друштвена (богатство, доходак, приход) и природна примарна добра (интелигенција, здравље и др.), док благостање подразумева „прохтеве“ појединаца. Нека добра је могуће прерасподелити, нека не, али суштина је да корист од тих добара буде обезбеђена за друштво, а не за појединца.

Унапређење друштвених примарних добара (богатство, приход)

Друштво и његова основа морају бити успостављени тако да промовишу услове који унапређују положај целог друштва, укључујући положај свих појединаца који су његов саставни део. Ово важи како за ову варијаблу, тако и за наредну.

УНАПРЕЂЕЊЕ ПРИРОДНИХ ПРИМАРНИХ ДОБАРА (ИНТЕЛИГИЈИЦИЈА, ЗДРАВЉЕ, СНАГА, МАШТА)

Ролс сматра да треба делати у правцу остварења максималних капацитета које појединци стичу као природна примарна добра. Треба промовисати ово унапређење на индивидуалном нивоу и досезати максималне појединачне потенцијале. А то ће у даљој инстанци имати директне импликације на благостање друштва у којима ће уживати сви његови чланови.

РАЗЛИКЕ НАСТАЛЕ УСЛЕД ПРИРОДНИХ ОКОЛНОСТИ

Ролс у свом приступу не уважава разлике које су настале услед природних околности. Тако он перципира као оправдане разлике настале на бази непостојања жеље и ангажованости. С тим у вези, као меритум узима се труд, рад и тенденција ка развоју потенцијала.

МАТЕРИЈАЛНА ПОДРШКА ГРАЂАНИМА КРОЗ СИСТЕМ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ

У својој основи систем социјалне заштите је успостављен како би се унапредио или одржао квалитет живота становника који без подршке нису у могућности да опстану, односно да обезбеде егзистенцијални минимум или коегзистирају у друштву кроз реализацију основних дневних активности. Као модул за постизање претходно наведеног препознају се два правца. Један је пружање услуга социјалне заштите, а други је обезбеђивање материјалне

подршке.

На овом месту неће се улазити у садржину материјалних давања, већ ће се настојати представити они чланови и ставови нормативних аката, на основу чије подробне анализе се могу донети закључци у погледу намере и приступа којима је законодавац вођен приликом доношења наведених. Садржина ће бити представљена само у оним својим елементима где је на основу ње могуће, кроз анализу, доћи до суштине приступа.

Ипак, како би се разумела материјална подршка ваља навести како ју посматра Закон о социјалној заштити. А у њему се наводи да „материјалну подршку корисник остварује путем новчане социјалне помоћи, додатка за помоћ и негу другог лица, увећаног додатка за помоћ и негу другог лица, помоћи за оспособљавање за рад, једнократне новчане помоћи, помоћи у натури и других врста материјалне подршке, у складу са овим законом и прописима донетим за његово спровођење” (Закон о социјалној заштити 2011, члан 79). Као први циљ у оквиру навођења разлога за успостављање система социјалне заштите експлицитно се наводи да је то „достигћи, односно одржавати минималну материјалну сигурност и независност појединца и породице у задовољавању животних потреба” (Закон о социјалној заштити 2011).

Закон о социјалној заштити у свом члану 5. наводи да се „право на различите врсте материјалне подршке остварује ради обезбеђења егзистенцијалног минимума и подршке социјалној укључености корисника“ (Закон о социјалној заштити 2011, члан 5). Што практично значи да је двострука сврха ових врста новчаних давања. Она треба да су одговарајућа да омогуће особи егзистенцијални минимум, односно да може задовољити своје основне животне потребе. Сем тога, ово давање треба да омогућава и социјалну укљученост корисника у редовне друштвене токове у оквирима заједница у којима живи.

Ипак, анализирајући одредбе Закона уочава се да он подразумева обавезу породице да сходно својим могућностима и капацитетима пружа помоћ и подршку члану у стању немогућности самосталног задовољења животних потреба. То се да закључити на основу члана Закона, који каже да се материјална подршка обезбеђује оним становницима чије „потребе за негом и материјалном сигурношћу превазилазе могућности породице” (Закон о социјалној заштити, 2011:члан 41). И из неких других одредби Закона се да закључити да је законодавац примењивао исту логику доношења прописа, те да системску подршку дефинише као

допуну (не)постојећим породичним капацитетима. Такав је пример и код дефинисања услуга социјалне заштите, за које се наводи да се право на услуге признаје оним особама којима породична подршка није расположива у потребном обиму или је потпуности недоступна (Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите 2013).

“Свако је одговоран за задовољење сопствених животних потреба и потреба своје породице” (Закон о социјалној заштити 2011) – каже Закон о социјалној заштити, у свом члану број 80. Сходно томе, мандатне надлежности установа из система социјалне заштите, преваходно Центра за социјални рад, подразумевају и активно укључивање појединаца у превазилажење проблема са којима се актуелно суочава. А то значи да је дужност појединца да се укључи у активности које се односе на његово/њено повећање компетенција, односно на зарађивање за животне потребе (Правилник о организацији, нормативима, и стандардима рада Центара за социјални рад, 2008). На тај начин држава кокетира између обезбеђења егзистенцијалног минимума угроженим појединцима и смањења трошкова државе. Јер је кроз овакав приступ јасно да држава има намеру да што краће издваја ионако скромна средства за материјалну подршку појединцима¹. Овакав закључак утемељује се и на одредбама које кажу да корисник “има право и дужност да учествује у активностима које омогућавају превазилажење његове неповољне социјалне ситуације” (Ибид), као и да у случају неизвршавања обавеза њему може престати право на новчано давање. Ипак, законодавац је пропустио прилику да наведе да појединац мора извршавати обавезе које су у складу са његовим интересовањима и компетенцијама. На овом месту је битно напоменути и једно од основних начела социјалне заштите, које се примењује и на материјалну подршку, а који се односи на забрану дискриминације. Закон експлицитно наводи да је „забрањена дискриминација корисника социјалне заштите по основу расе, пола, старости, националне припадности, социјалног порекла, сексуалне оријентације, вероисповести, политичког, синдикалног или другог опредељења, имовног стања, културе, језика, инвалидитета, природе социјалне искључености или другог личног својства” (Закон о социјалној заштити, 2011:члан 25).

¹ Пример: основица за новчану социјална помоћ 6.050 динара месечно; додаток за туђу негу и помоћ 7.600 динара. Битно је напоменути да основица може бити умањена. И то за износ зараде који се остварује.

СЛИЧНОСТИ ИЗМЕЂУ РОЛСОВОГ СХАТАЊА ПРАВДЕ И СИСТЕМА МАТЕРИЈАЛНЕ ПОДРШКЕ

Из претходног представљања приступа Теорији правде Џона Ролса и приступа система социјалне заштите у делу материјалне подршке, јасно је да постоји више разлика, него сличности. Ипак, одређене сличности су уочљиве, те ће у овом делу оне бити изложене.

(Нео)либерална доктрина као потка креације документа

Иако постоје различита виђења класификације Џона Ролса на идеолошкој скали, ипак може се рећи да постоји консензус, односно да га највећи број теоретичара га види као либерала. Мада је јасно да постоје многи елементи хуманизације друштва у његовом приступу, који по природи ствари одлазе у лево на идеолошкој скали, он је ипак одређен као политички филозоф либералног усмерења.

Систем социјалне заштите Републике Србије је реформисан у највећем делу по угледу на различите моделе либералних друштава. Уосталом и кроз одредбе и садржину приступа је јасно да није лако испунити критеријуме за признавање одређеног права, као и да те „бенефиције“ не омогућују никакво благостање корисницима. Напротив, врло је дискутабилно, ако посматрамо садржину материјалне подршке, да ли су довољне и за минималну егзистенцију.

Тенденција постојања система прерасподеле као критеријума праведног система

На различите начине уобличена, али у основи идеја са елементима сличности (исто као и поднаслов 4.1.). Материјална подршка се финансира на тај начин што се средства која држава прикупља од грађана, по различитим основама, заправо прерасподељују онима који су најугроженији, а да та угроженост почива на објективним факторима. Слично ову ситуацију проматра и Ролс.

Тенденција ка промовисању досезања максималних природних потенцијала

Јасно је да су у Закону о социјалној заштити препознати као посебни облици подршке и помоћи за оспособљавање за рад. У својој суштини то би требало да значи промоцију достизања максималних, природно датих потенцијала појединаца.

Слично виђење у том смислу има и Ролс када говори о одговорностима појединаца у контексту потребе за развојем својих природно датих способности.

Универзалност која забрањује дискриминацију

Како Ролс, тако и систем социјалне заштите врло експлицитно наводе забрану различитог поступања које може бити укореењено на било каквој врсти дискриминације, било да се ради о полу, етницитету, раси, или неком другој различитости.

РАЗЛИКЕ У РОЛСОВИМ СХВАТАЊИМА ПРАВДЕ И СИСТЕМУ МАТЕРИЈАЛНЕ ПОДРШКЕ

Као што је претходно речено, разлика је више, а могло би се закључити да су сличности изражене у облику форме и декларативно, док су разлике ипак више суштинске природе. Више о разликама у наставку.

Поступак и процес који претходи дефинисању стања у области

Ролс у основи као једини исправан начин за дефинисање друштвених токова види кроз *вео незнања*. То значи да је у његовом поимању могуће донети исправне одредбе које обликују друштво, између осталог, само уколико постоји могућност да након дефинисања доносиоци заузму било које место у друштвеној хијерархији. Пошто није могуће обезбедити ситуацију која претходи овој врсти доношења нормативних одредби, примењујући аналогију, колико - толико релевантну садашњем времену, то би значило да акте доносе представници свих слојева друштва, на бази консензуса. А ситуација код доношења Закона о социјалној заштити и припадајућих правилника је таква да се образују Радне групе, састављене од стручњака из различитих релевантних области.

Врло ретко (пракса која се примењује у последњих пар година) се све категорије становништва на коју се акти односе укључује у рад тих Радних група. Како су делови система који се односе на материјалну подршку широко постављени, требало би укључити велики број представника различитих група (каснији потенцијални корисници).

Како претходно речено није био случај, јасно је да су одредбе доносили они који се налазе на вишим позицијама у хијерархијској лествици друштвених сталежа. Јер, чим су се квалификовали као експерти, јасно је да би требали да имају високо образовање, висок друштвени статус, углед и слично. А питање је како експерти са таквим друштвеним улогама могу адекватно сагледати проблеме са којима се суочавају људи на маргини друштва. Уосталом, чак и када су укључени представници становништва на које се акти односе, питање је колико су они сагласни са њима на бази информисане сагласности. Јер, језик који се користи на састанцима, као и језик којим се акт пише је увек уско стрчни и специјализовани, које они који немају одговарајуће образовање питање колико могу да разумеју.

Слобода, једнакост и рационалност као претпоставка правичности

О слободи – Поставља се питање могу ли појединци бити слободни, уколико су правила тако јасно дефинисана у делу услова за остварење материјалне подршке. Битан елемент у том контексту је и однос моћи. Јер уколико је однос моћи изражен, питање је колико она индивидуа која нема моћ може бити слободна у односу на ону која одлучује о њеној судбини. Ту се долази и до другог битног феномена, а то је једнакост. Да ли сам ја у једнаком положају, као неко ко одлучује о мом животу!? Таква ситуација препознаје се у приступу признавања права на материјалну подршку. Јер, у тој ситуацији социјални радник се налази у позицији моћи у односу на корисника. Он/она (социјални радник/ица) је та особа која одлучује о будућем квалитету живота у делу материјалне сигурности, па и о могућностима егзистенције корисника. А корисник је тај кога су животне околности приморале да се институцији и запосленима у њој обрати за помоћ, чиме аутоматски зависи од њихове процене. Наизглед може деловати да имамо једнакост, и то у смислу услова који су прописани за остварење права. Али само на први поглед. Ако се дубље анализира, препознаје се ситуација у којој један члан

друштва (социјални радник) се не налази у једнаком положају са другима (корисници). Са друге стране, он на основу своје процене може различите износе материјалне подршке доделити корисницима који су у сличној ситуацији – признавање истоветног износа за различите ситуације или давање које не мора нужно бити истог износа². Дакле, у овој ситуацији се препознаје двострука неједнакост. Прва, јер постоји неједнакост између социјалног радника и корисника. А друга, потенцијална неједнакост односи се на различите износе које она лица којима је признато право могу остварити по основу наведеног права. А која, такође, зависи од процене оног члана друштва који се налази у позицији моћи – а то је у овом случају социјални радник.

Принцип прерасподеле

Иако је овај принцип као идеја са елементима сличности представљена и у оквиру дела о сличностима приступа, суштина је ипак различита. Јер иако се настоји обезбедити „егзистенцијални минимум“ кроз прерасподелу у оквиру оба приступа, ипак је схватање овог појма битно различито. А различито је јер Ролс ову прерасподу види као механизам који је у највећем интересу најугроженијих. Они су та категорија која највише „ужива“ у развоју друштва у ком живи, сходно његовом схватању. Они, дакле, имају на располагању сва она карактеристична добра која су „убичајена“ за конкретно друштво. Док је у систему социјалне заштите другачије. Егзистенцијални минимум, како га систем види, је онај који се остварује кроз право на материјалну подршку, а кориснике оставља на маргини друштва. Јер, нити једна од ових подршка није ни приближна величини, примера ради, износа минималне потрошачке корпе. Напротив, некад је чак и 1000% нижа од ње (пример новчане социјалне помоћи или туђе неге и помоћи који се креће око 7.000 динара месечно, док је потрошачка корпа изнад 60.000 динара).

ДРУШТВЕНИ РАЗВОЈ

У претходном поглављу је представљено да Ролс подразумева да би у друштву требало да постоји ситуација у којој друштвени развој доприноси могућности свих да уживају у напретку заједнице

2 Пример новчане социјалне помоћ – Максимални износ је 7.000 динара за пунолетну особу. Али може бити умањен за онај износ за који социјални радник процени да он зарађује на месечном нивоу – и то на црном тржишту, јер је услов за овакав вид новчане подршке да су чланови домаћинства незапослени.

и друштва. Јер она неједнакост која је оправдана је таква да највише користи најугроженијим.

Ако посматрамо пример који је наведен, а који каже да би у праведном друштву природно компетентији појединци осмишљавали и производили производе који олакшавају живот свих, укључујући и најугроженије, то би значило да би сви становници требали да имају она технолошка достигнућа која су „убичајена“ у том друштву.

Посматрајмо материјалну подршку као систем који доприноси овој ситуацији, у смислу да обезбеђује могућност свих становника да уживају у напретку (који може бити продукт оних са вишим природним капацитетима). То би значило да кроз материјалну подршку они морају имати за толико да могу себи да приуште наведено.

Али, уколико погледамо форму у којој је она дефинисана, та форма заправо одсликава суштину. Износ који је Законом о социјалној заштити дефинисан као максималан износ новчане социјалне помоћи је тек нешто виши од 7.000 динара.

Како овај износ не може бити довољан ни за куповину основних животних намирница, јасно је да постоји потупуна неусаглашеност између Ролсових схватања друштвеног развоја и онога што систем социјалне заштите омогућује корисницима путем материјалне подршке.

МОРАЛ И ОДГОВОРНОСТ КАО ОСНОВНИ ПОКРЕТАЧ

Ролс сматра да је морално друштво (те и особа) она која одлуке доноси на бази теорије рационалног избора. А његово схватање ове теорије се заснива на моралу који у својој суштини садржи друштвену одговорност. То значи да сваки појединац може бити друштвено одговоран члан тек оног момента када његов лични просперитет има утицај на шире друштвено благостање.

За разлику од тога наш законодавни систем, у делу социјалне заштите који се односи на материјалну подршку, подразумева одговорност појединца за његове карактеристичне животне услове, као и услове живота његове породице. Дакле, врло индивидуалистички постављено гледиште, у ком у развоју друштва хипотетички могу уживати појединци (врло мале групе грађана), али не и читаве заједнице и друштво као целина.

СРЕДИШТЕ УСРЕДСРЕЂЕНОСТИ ПРИСТУПА

Ролс у својим гледиштима проматра примарно друштво и појединца. Он препознаје групе и заједнице, али се примарно одређује кроз призму друштва и квалитета живота појединаца, као свих чланова који чине једно друштво. Што је и оправдано. Јер начин функционисања друштва се уобличава кроз доминантни политички правац, а ближе одређује и дефинише кроз нормативни систем. Дакле, постоји утицај државе који обликује друштвене односе, а нарочито у области финансијско материјалних сигурности. И тај утицај се остварује кроз норме – законске и подзаконске акте. Са друге стране, законодавне норме утичу на квалитет живота појединаца, кроз различите облике (не)постојећих солидарних фондова, редистрибутивних система, пореза, те помоћи и подршке. То практично значи да је могуће да држава обезбеди и дефинише начин функционисања помоћи и подршке које њени становници и државни апарат обезбеђују појединцима. Систем социјалне заштите своје одредбе дефинише имајући у виду како се наводи „могућности породице“. Овде се намеће двострука дилема. Са једне стране питање могућности у контексту капацитета и жеље, док са друге стране је питање како се уређују унутар породични односи. Прва дилема отвара једно врло битно питање, шта су могућности породице, а шта стварна доступност ресурса појединцима који чине породицу!? Хипотетички је могуће имати ситуацију у којој породица има велике површине земље у свом власништву. Али, нема одговарајуће ресурсе да те површине обрађује. Тада су могућности велике, али је стварни ресурси непостојећи. Уосталом, када је реч о новчаној социјалној помоћи, законодавац као критеријум и узима да домаћинство не сме имати више од 0,5х земљишне површине, како би се квалификовало за ову врсту материјалне подршке. У вези са овом дилемом је и стање одговорности појединаца према другим члановима породице и њихове жеље да се ангажују у пружању подршке. Тако у ситуацији када је више чланова радно способно, али не жели да ради из различитих околности, испашта појединац који је најугроженији. Јер могућности за рад те породице постоје, али нема жеље међу радно способнима. Због тога, они чланови који су радно неспособни не могу остварити новчану накнаду и сноси конеквенце без кривице.

Сада долазимо до друге дилеме, а која је добрим делом повезана са другим делом претходне. А она се односи на то да су све породице мезо ниво, чији начин функционисања и односа

не регулише држава (сем у екстремним примерима као што су различити облици односа према малолетницима, насиља, злостављања и сл.). Таква је хипотетичка ситуација у којој породица има велике материјалне ресурсе, али унутрашњи односи су такви да те потенцијале користе само неки чланови. Што значи да у породици која је материјално добро ситуирана можемо имати ситуације у којима чланови који су радно неспособни уистину живе испод минимума потребног за материјалну подршку, а не остварују то право на новчано давање, јер су могућности (и стварни ресурси) на нивоу породице изнад потребних за остварење овог права. Све у свему, Ролс се у свом приступу везује за друштво и појединце, а те је односе могуће контролисати. Док је приступ система социјалне заштите везан за друштво – које је могуће контролисати, и добрим делом породицу – чији унутрашњи односи и релације нису контролисани и прецизно дефинисани. У претходном делу су наведени разлози због којих породични односи, сходно одредбама у оквирима система социјалне заштите, нису на одговарајући начин уређени.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Имајући у виду претходно изнета разматрања, у оквиру којих су представљене неке од сличности, као и разлике, јасно је да се схватање правичног друштва Џона Ролса битно разликује од имплементационе праксе коју систем социјалне заштите имплементира кроз материјалну подршку. Ово представља одговор и на полазну хипотезу, а који значи да постоје сличности, али су оне мање значајне од разлика. Сличности су више „козметичке“, разлике су суштинске. Сличности које су представљене засноване су превасходно на истом мотиву или идеји која представља мотив за успостављање. Чак и сама идеја/мотив имају декларативне сличности и то у постојању неких компатибилности у приступу, или покретачких импулса. Па тако уочавамо либералну доктрину као правац усмеравања и класификације, тенденцију прерасподеле, промовисање досезања максималних потенцијала као елементе ова два приступа који су у основи са сличном идејом/мотивом. Али ипак и међу њима постоје значајне присутне ралике и поред сличности. Како у самој подгрупи либералних мотива, у начину схватања система прерасподеле, тако и у начину на који се промовише досезање потенцијала (мада је овде највише сличности). Када је реч о односу према дискриминацији, ту се уочава истоветност

приступа. Већ је речено, да је разлика више, као и да су оне суштинске природе. Суштинске разлике огледају се у схватању начина прерасподеле, у схватању слободе, једнакости, система начина доношења аката, схватању „егзистенцијалног минимума“, те начина на који треба да се користи друштвени развој. А ово су ипак они елементи који одражавају суштину сваког друштва. Све у свему, оба приступа, као и сваки приступ, имају своје предности и недостатке. Политичке филозофије и јесу ту да дају смернице у ком правцу креирати друштвену стварност. А на доносиоцима одлука је да из мноштва филозофских размишљања пронађу најбољи модел и да креирају најбољу имплементациону праксу. Имплементациона пракса која би требала да буде формулисана и примењива у оквирима система социјалне заштите јесте она која би доприносила хуманизацији друштва, очувању достојанства сваког грађана, стварању могућности стварне социјалне укључености, промовисала толеранцију, елиминисала присутну експлоатацију, развијала потенцијале појединаца, група и заједница. Систем социјалне заштите никако не би требао да служи као средство за прикупљање јефтиних политичких поена доносиоца одлука и „нужно зло“ које мора да смањи трошкове. Напротив, он би требао да је механизам који обезбеђује да корист од друштвеног развоја имају сви. А да те користи, слично како Ролс наводи, највише имају они који су на маргини друштва, како бисмо дошли до околности у којима сви уживају људска права, имају где и од чега да живе, достојно човека 21. века. У супротном сваки прогрес је регрес, а сваки „цивилизацијски напредак“ корак уназад.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Мил, Џ. С., (1998). *О слободи*. Филип Фишњић, Београд;
Правилник о организацији, нормативима и стандардима рада Центра за социјални рад, “Сл. Гласник РС” бр. 59/2008;
Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, Службени гласник РС, бр. 42/2013;
Ролс, Џ. (1998). Теорија правде. Издавачка кућа ЦИД и ЈП Службени лист СРЈ;
Закон о социјалној заштити, Службени гласник РС, бр. 24/2011.

**Vladimir Jovanović
Angelina Ivanović**

**JOHN RAWLS THEORY OF JUSTICE AND THE (NON)
EXISTANCE OF ELEMENTS OF THIS APPROACH IN
SHAPING THE SOCIAL PROTECTION SYSTEM IN THE
PART OF MATERIAL SUPPORT TO THE CITIZENS OF THE
REPUBLIC OF SERBIA**

Resume

The authors start from the analysis of one of the most important works of John Rawls “Theory of Justice”, as a basis for identifying elements of importance for the social protection system of the Republic of Serbia, ie his work related to material benefits to users. The “theory of justice” had profound implications for the shaping of many systems and its parts, especially political theories and political science. However, it has achieved implicit and / or explicit effects and influences in shaping those parts of public policies that have not been analyzed so far from that starting point, including the social protection system, ie certain parts of this system. Therefore, the subject of the paper is the analysis of the approach and effects of the theory of justice, which is shaped by John Rawls in the context of social protection of the Republic of Serbia, ie the part of the system that refers to material support. Having in mind the subject of this paper, the goal is derived. And it can be defined as an analysis and identification of the (non) existence of elements of the theory of justice, as perceived by John Rawls’ approach, in the part of material support to citizens, through the social protection system.

Keywords: John Rawls, justice, theory, social protection system, material support.

* Овај рад је примљен 10. новембра 2021. године, а прихваћен на састанку Редакције 25. фебруара 2022. године